

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 1 (10)

8. Ratushyns'ka A.S. Forming of self-education competence of future teacher of initial classes : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Anastasiya Serhiyivna Ratushyns'ka. – Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu, 2013. – 231 s. (in Ukrainian)

9. Romanovs'ka O.O. Self-improvement of teacher's individual as the main way of becoming his professional competence / O.O. Romanovs'ka // Teoriya i praktyka upravlinnya sotsial'nymy systemamy. Shchokvartal'nyy naukovopraktychnyy zhurnal. – Kharkiv : NTU «KhPI». – 2007. – № 3. – S. 94–101. (in Ukrainian)

10. Yahupov V.V. Pedagogics : train aid / V.V. Yahupov. – K. : Lybid', 2002. – 560 s. (in Ukrainian)

УДК: 378+37.02

Онищук Людмила Анатоліївна – доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України
E-mail: vldonischuk@voliacable.com

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті висвітлено проблему формування професійно-педагогічної компетентності аспірантів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу», зорієнтовану на оволодіння спеціалістами вищої кваліфікації знаннями, вміннями і способами діяльності, зокрема, такими, як: розуміння змісту і сутності педагогічної діяльності, знання методичних характеристик структурних елементів теорії освіти і навчання, знання теорії і методики викладання, використання сформованих компетенцій і способів педагогічної діяльності на практиці.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, компетентнісна освіта.

Компетентнісний підхід у системі вищої освіти визначив спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових (базових) і предметних компетентностей майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі. Результатом компетентнісного підходу до процесу навчання є формування інтегральної компетентності – пріоритетної складової характеристики його початкових досягнень.

Втілення ключових і предметних компетентностей у зміст освіти аспірантів здійснюється через виявлення можливостей певної навчальної дисципліни (ключових і предметних компетентностей).

Технологічно це означає, що їх сукупність має відобразитися в цілях Державних стандартів вищих навчальних закладів, програмах, обсязі змісту освіти, а найбільшою мірою – у вимогах до навчальних досягнень суб'єктів учіння. Саме тому змістом підготовки аспірантів до викладання у вищих навчальних закладах передбачено вивчення навчальної дисципліни «Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу».

Аналіз досліджень і публікацій учених і практиків (І. Зимня, В. Краєвський, А. Хуторський, О. Овчарук, Н. Бібік, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Пометун, Т. Байбара, О. Савченко та ін.) показав, що базовими поняттями компетентнісного підходу, різні аспекти якого відображено в численних дослідженнях, є «компетентність», «компетенція», «ключові і предметні компетентності».

Мета статті – окреслити проблему формування професійно-педагогічної компетентності аспірантів у процесі підготовки до педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі. У процесі дослідження використано структурно-системний аналіз та узагальнення даних, отриманих у процесі вивчення літератури; методи опитування: бесіда, анкетування, тестування, інтерв'ювання.

У педагогічній науці й практиці поняття «компетентність» тлумачиться як комбінація знань, умінь, ставлень і передбачає володіння суб'єктом учіння певною компетенцією – об'єктивною категорією, суспільно визнаним рівнем знань, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини (вона відчужена від людини, є наперед заданою соціально).

Тривалі наукові дискусії серед педагогічної громадськості дали можливість ученим виокремити чотири базові характеристики поняття «компетентність»: використання компетентності можливе лише в конкретній навчальній ситуації; компетентність завжди є результатом; для вимірювання компетентності суб'єкта учіння потрібні чітко визначені та затверджені стандарти; компетентність є мірилом того, що суб'єкт учіння може зробити в конкретно визначений час [1]; ключові компетентності (вміння вчитись (навчальна); громадянська; загальнокультурна; соціальна; компетентність з інформаційних і комунікаційних технологій; підприємницька; здоров'язбережувальна [2]). Кожна з перерахованих ключових компетентностей є дієвим «інструментом» для суб'єктів освітньої діяльності в процесі розв'язання навчальних і життєвих завдань за умови, якщо вони формуватимуться на міждисциплінарній основі.

Професійній компетентності в структурі якостей викладача вищого навчального закладу належить пріоритетна роль. Класифікувати його якості можна на основі конкретних критеріїв,

наприклад: на основі сфер його діяльності, зокрема, таких, як: організація і здійснення навчально-виховного процесу; методична робота та підвищення кваліфікації; виховна робота серед студентів; наукова робота; управління кафедрою, факультетом, вузом тощо; приватна життєдіяльність викладача. Сукупність якостей викладача можна представити у вигляді 5-и блоків: I (професійна компетентність); II (моральні якості); III (організаційні здібності); IV (ділові якості); V (уміння управляти собою).

Підготовка аспірантів у вищих навчальних закладах до викладацької діяльності спрямовується на формування їхньої професійно-педагогічної компетентності, зокрема на формування таких груп якостей, як: високий рівень знань і вмінь зі спеціальності; методична культура, культура наукової діяльності, інформаційна культура, культура виховної діяльності, культура мови, політична культура в процесі вивчення навчальної дисципліни «Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу», яка є складовою програми підготовки аспірантів, викладається на I курсі аспірантури в обсязі – 108 год. (3-х кредитів ECTS), з них: лекцій – 14 год., семінарів – 12 год., практичних – 12 год. і завершується заліком. Метою навчальної дисципліни є оволодіння спеціалістами вищої кваліфікації знаннями, вміннями і способами діяльності, зокрема, такими, як: розуміння змісту і сутності педагогічної діяльності викладача в галузі теорії і практики навчання; знання методичних характеристик структурних елементів теорії освіти і навчання; знання теорії і методики викладання; використання сформованих компетенцій, способів педагогічної діяльності та освітніх технологій на практиці. Пріоритетним завданням навчальної дисципліни є забезпечення засвоєння аспірантами теоретико-методологічних основ професійно-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу через: професійне осмислення різних підходів до визначення понять «професійна компетентність», «компетенції»; формування специфічних аналітичних умінь і навичок, які допоможуть майбутнім викладачам адекватно сприймати та оцінювати кожну педагогічну ситуацію.

Особлива увага в програмі приділяється вивченню теорії професійної компетентності та її структурному аналізу. Для закріплення теоретичних знань програмою передбачено проведення практичних занять через раціональну організацію індивідуальної та самостійної роботи аспірантів.

За результатами вивчення навчальної дисципліни аспірант має *знати* базові дидактичні поняття, категорії і принципи; філософські, методологічні і психолого-педагогічні основи теорії освіти і навчання; сучасні теорії і системи навчання; дидактичний

інструментарій; теоретичні основи компетентності та компетенцій викладача вищого навчального закладу, особливості компетентнісного підходу – основи розроблення системи освітніх стандартів, що призведе до істотних змін в організації процесу навчання; кваліфікаційну характеристику викладача вищої школи; *вміти* кваліфіковано використовувати основні теоретичні положення тем курсу; різні педагогічні технології при вирішенні навчальних задач; моделювати різні види педагогічної діяльності через застосування методів контактної взаємодії, аналізу педагогічних ситуацій та обґрунтування стратегії педагогічної дії; діагностики психологічної готовності суб'єктів учіння до засвоєння нового матеріалу; здійснювати порівняльний аналіз педагогічних систем вищої школи; творчо поєднувати різні способи самоорганізації суб'єктів учіння та суб'єкт-суб'єктній взаємодії з ними; використовувати інноваційні методики передачі навчальної інформації у вербальній, графічній і числових формах; здійснювати самооцінку та самопрезентаційну діяльність.

Контроль знань передбачає використання таких форм, як виступ, повідомлення, мультимедійна презентація у форматі Power Point, проведення лекції, семінару, практичного заняття, підготовку портфоліо.

Зміст навчальної дисципліни представлений у двох модулях. Змістовий модуль I вміщує 3 теми, змістовий модуль II – чотири.

Змістовий модуль I. Компетентнісний підхід у сучасній освіті (6 год.)

Тема 1. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу як педагогічна проблема (2 год.). Професійне осмислення сутності понять «компетентність», «компетенції», «компетентнісний підхід», Зміст освіти, його вираження в контексті компетентнісного підходу.

Семінар 1. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу як педагогічна проблема (1 год.). Зміст освіти, його складові. Знання. Способи діяльності (вміння, навички). Досвід творчої діяльності. Досвід емоційно-ціннісного ставлення.

Практичне заняття 1. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу як педагогічна проблема (1 год.). Аналіз базових дидактичних термінів і понять. Методична характеристику розділу «Дидактика».

Завдання для самостійної роботи (10 год.). Укласти словник термінів: компетентнісний підхід, компетентність, компетенції.

Рекомендована література: Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1993;

Вітвіцька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К, 2003; Кнодель Л.В. Педагогіка вищої школи / Л.В. Кнодель: посіб. для магістрів. – К.: Вид. Паливода А.В., 2008. – 136 с.

Тема 2. Пріоритетна роль професійної компетентності в структурі якостей викладача вищого навчального закладу (2 год.). Структура якостей викладача ВНЗ (загальна характеристика).

Семінар 2. Узагальнена модель якостей сучасного викладача вищого навчального закладу (2 год.). Структурні елементи узагальненої моделі: професійна компетентність, моральні якості, організаторські здібності, ділові якості, самокерованість.

Практичне заняття 3. Узагальнена модель якостей сучасного викладача вищого навчального закладу (2 год.). Професіограма викладача. Завдання. Скласти професіограму викладача.

Завдання для самостійної роботи (10 год.). Проаналізувати структурні елементи системи самовиховання.

Рекомендована література: Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.; Савченко О.Я. Складові реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.

Тема 3. Професійна компетентність – підґрунтя педагогічної майстерності (2 год.). Поняття «педагогічна майстерність», його змістове наповнення. Елементи та критерії педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність як мистецька дія в театрі.

Семінар 3. Педагогічна майстерність – вияв найвищої форми професійної компетентності викладача вищого навчального закладу (2 год.). Педагогічна майстерність викладача. Педагогічна техніка викладача – форма організації його дій і поведінки. Внутрішня і зовнішня техніка, їх особливості.

Практичне заняття 2. Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчанні (2 год.). Організація педагогічної взаємодії на рівні: «викладач – студент». Проведення аспірантами інтерактивної міні-лекції на засадах педагогічної взаємодії.

Завдання для самостійної роботи (10 год.). Завдання: прокоментуйте заклик К.С. Станіславського: «Не очікуйте почуттів! Вони мимовільні, підсвідомі. Дійте відразу! Почуття прийде в процес дії. Дія – збудник сценічних почуттів, цих найважливіших поетичних відбитків життєвих переживань». Провідні здібності до педагогічної діяльності за Н.В. Кузьміною.

Рекомендована література: Енциклопедія освіти / АПН

України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.; Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.; Филонов Л.Б. Стратегия контактного взаимодействия и проявление личности // Психологические проблемы социальной регуляции поведения / Под ред. Е.В. Шороховой, М.И. Бобневой. – М., 1976. – С. 298-318.

Змістовий модуль II. Педагогічна діяльність викладача ВНЗ (8 год.)

Тема 4. Зміст і сутність педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу (2 год.). Аналіз понять «діяльність», «педагогічна діяльність», «професійна діяльність». Зміст і сутність педагогічної діяльності викладача. Сфери педагогічної діяльності викладача: викладання – пріоритетна сфера діяльності викладача; методична робота викладача; наукова робота викладача; участь викладача у державно-громадському управлінні вищим навчальним закладом.

Семінар 4. Зміст і сутність педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу (2 год.). Педагогічна діяльність викладача як мета-діяльність. Педагогічна розповідь як модель педагогічної діяльності. Рефлексивне керування діяльністю суб'єктів учіння.

Практичне заняття 4. Зміст і сутність педагогічної діяльності викладача (2 год.). Специфіка підготовки і проведення розповіді як форми педагогічної взаємодії. Завдання: підготувати розповідь, урахувавши основні особливості цієї форми педагогічної взаємодії. Проблема введення елементів рефлексії в навчальний процес. Методика організації рефлексії суб'єктів учіння. Завдання. Розробити рефлексивні завдання, які б дозволили виявити результати діяльності суб'єктів учіння за такими напрямками: а) засвоєння змісту навчальної теми; б) рівень творчої самореалізації з теми, що вивчається.

Завдання для самостійної роботи (10 год.). Підготувати розповідь, використовуючи алгоритм дій викладача в процесі її підготовки. Знайти яскраві факти, які викличуть у суб'єктів навчання роздуми й переживання, пов'язані з визначеною метою.

Рекомендована література: Андрианова Г.А. Целеполагание и рефлексия в творчестве / Г.А. Андрианова // Школа творчества: Сборник ученических работ. – Ногинск, 1996. – С. 14-18; Вульффов Б.З., Харьков В.Н. Педагогика рефлексии / Б.З. Вульффов. – М., 1995. – 111 с.; Семенов И.Н. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития личности / И.Н. Семенов, С.Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1983. – №2. – С. 35-42.

Тема 5. Організація навчального процесу та методичне

забезпечення діяльності викладача вищого навчального закладу (2 год.). Основні форми організації навчального процесу. Види аудиторних занять. Активні методи навчання. Інформаційні технології в діяльності викладача. Проміжний і підсумковий контроль знань студентів. Рейтингова оцінка знань студентів. Курсове і дипломне проектування. Організація і проведення практик.

Семинар 5. Навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу (2 год.). Вимоги до навчально-методичного забезпечення дисципліни. Розроблення робочої програми навчальної дисципліни. Підготовка матеріалів для здійснення проміжного і підсумкового контролю.

Практичне заняття 5. Навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу (2 год.). Розробити робочу програму зі спецкурсу «Педагогічна творчість викладача вищого навчального закладу». Розробити тести для проміжного і підсумкового контролю знань студентів з означеного спецкурсу.

Завдання для самостійної роботи (10 год.). Підготувати приклади творчого використання мовлення викладача як ефективного засобу педагогічної діяльності та показника його професійно-педагогічної компетентності, застосовуючи метод евристичних запитань Квінтіліана. Описати послідовність структурних елементів творчої педагогічної діяльності викладача.

Рекомендована література: Гончаренко С. Методика як наука. – Хмельницьк.: Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.; Новиков А.М. Методология учебной деятельности. – М.: Эввес, 2005. – 176 с.; Новиков А.М. Методология образования. – М.: Эввес, 2002. – 320 с.; Хуторской А.В. Современная дидактика: учебник для вузов. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.

Тема 6. Організація і планування діяльності викладача вищого навчального закладу (2 год.). Індивідуальний план-звіт викладача ВНЗ. Правила особистої організованості і самодисципліни. Щоденник викладача. Робоча книжка викладача.

Семинар 6. Організація і планування діяльності викладача (2 год.). Система післядипломної педагогічної освіти. Підвищення кваліфікації викладача вищого навчального закладу.

Практичне заняття 6. Організація і планування діяльності викладача вищого навчального закладу (2 год.). Завдання. Розробити правила особистої організованості і самодисципліни викладача.

Завдання для самостійної роботи (10 год.). Опрацювати Закон України «Про вищу освіту», розділ 8, ст. 45, 47.

Рекомендована література: Зязюн І.А. Філософія неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: У 6 кн. – Чернівці: Митець, 1996. – Кн. 1. – С. 13-15; Кларин М.Н. Личностная ориентация в непрерывном образовании // Педагогика. –

1998. – № 2. – С. 9-10; Перегудов Ф.І. Введение в системный анализ / Перегудов Ф.І., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ. – М.: Высшая шк., 1989. – 367 с.

Тема 7. Правові аспекти діяльності викладача вищого навчального закладу (2 год.). Прийом на роботу. Звільнення з роботи. Заохочення і покарання. Відпустка.

Семинар 7. Правові аспекти діяльності викладача вищого навчального закладу (1 год.). Трудова дисципліна і правила внутрішнього трудового розпорядку. Конкурсний відбір викладачів.

Практичне заняття 7. Правові аспекти діяльності викладача вищого навчального закладу (1 год.). Проаналізувати статті КЗпП, в яких відображено правові аспекти роботи викладача.

Завдання для самостійної роботи (10 год.). Розробити критерії рейтингової оцінки діяльності викладача та визначити їх вагомі коефіцієнти.

Рекомендована література: Большой энциклопедический словарь. – 2-е изд., перер. и доп. – М.: БРЭ; СПб.: Норинт, 2000. – 1456 с.; Законодавчі акти з питань освіти / Верховна рада України. Комітет з питань науки і освіти: Офіц. вид. – К.: Парламент. Вид-во, 2004. – 404 с.; Карпухина С. Защита интеллектуальной собственности. – М.: Международные отношения, 2004. – 186 с.

Таким чином, професійне осмислення сутності поняття «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенції» дало можливість з'ясувати, що компетентнісна освіта є особистісно-діяльнісною, такою, за якої традиційний результат навчання: «знаю що...» змінюється на якісно новий «знаю як ...». Зміст вищої освіти, його вираження простежується в процесі становлення і розвитку компетентнісного підходу. У дидактичному вимірі результат компетентнісної освіти можна представити через вияв індивідуальності суб'єкта учіння: знання – «я знаю, що ...», діяльність – «я вмію це зробити ...», «я можу ...», «я роблю ...»; творчість – «я створюю ...», «я придумую ...»; емоційно-ціннісна сфера – «я прагну ...», «я хочу ...».

Література

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 160 с.

2. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2004 – 160 с.

3. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.

Onyshchuk Liudmyla – Doctor of Pedagogical Sciences, Chief Researcher Innovations and Education Development Strategies Department

PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Summary. *The article considered a problem of formation of professional and pedagogical competence of graduate students in the process of studying the discipline «Professional-pedagogical competence of lecturer of higher educational institution», that focuses on the mastery of highly qualified specialists knowledge, skills and ways of activities, in particular such as: understanding of the content and nature of teaching activities, knowledge of the methodological characteristics of the structural elements of the theory of education and training, knowledge of the theory and methods of teaching, the use of formed competencies and methods of teaching activities in practice.*

Key words: *competence, competence approach, competence education.*

Bibliography

1. Competence approach in modern education: international experience and Ukrainian prospects / Za red. O.V. Ovcharuk. – K.: K.I.S., 2004. – 160 s. (in Ukrainian).
2. Monitoring Education Quality and Development in Ukraine: Educational Policy. – K.: K.I.S., 2004 – 160 s. (in Ukrainian).
3. Pometun O.I. Discussion of Ukrainian teachers around the issues of introduction of competence approach in Ukrainian education // Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects: Library of educational politics / Pid zah. red. O.V. Ovcharuk. – K.: K.I.S., 2004. – 112 s. (in Ukrainian).

УДК 378.4.091.3:[811.111'271.12'42:001]

Патівсвич Ольга Василівна – асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка
E-mail: olya.mylyk@gmail.com

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ ПРИРОДНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті характеризуються альтернативні психолінгвістичні принципи та методичні особливості, взаємодії між якими надається особливе значення у процесі продукування текстів академічного стилю студентами магістратури природничого профілю. Звертається увага на відмінності між і те, як це впливає на реалізацію письмового